Архімандрит Рафаїл ТУРКОНЯК:

“Вирішуючи де видавати Острозьку Біблію, я чинив в інтересах Української держави...”

Далеко не кожному з нас, хто вважає себе християнином, доводилося замислюватись над тим, як саме дійшло до наших днів Святе Письмо? Трохи більше двох тисяч років тому, коли до Єрусалима прийшов Ісус Христос і почав проповідувати, тоді людство не мало диктофонів, фотоапаратів комп’ютерів, ксероксів та сканерів, не зберігало гігабайти інформації на «вінчестерах» та компакт-дисках. Навіть малярство і скульптурне мистецтво було вузькою цариною обраних і обдарованих. Як же донині збереглися свідчення про діяння Христа і його апостолів? Як дійшов до нас Старий Завіт? Відповідь проста: була писемність, був папірус, були кози і телята, зі шкір яких робили пергамент, було чорнило, виготовлене із природних барвників і були писемні люди, які переписували книги, доглядали за бібліотеками, відновлювали чи продовжували життя рукописів на папірусі та на пергаменті. Минали століття і тисячоліття, переважна більшість цих прадавніх книг не збереглися, але окремі «дожили» до наших днів, дивуючи нас своїм довголіттям. Завдяки невідомим літописцям, людство не втратило найдорожчого – свого духовного коріння. Коли замислюєшся над суттю цієї праці, що не припинялася впродовж тисячоліть, тоді виникає щира потреба подякувати усім письменним людям - переважно ченцям і монахам, імен та прізвищ яких не збереглося, за величну щоденну працю в ім’я людства, яке періодично повертається до збережених знань.

Долучимося до цієї подяки, розповівши про понад тридцятирічну працю над перекладом Острозької Біблії, яку слов’янський християнський світ вважає найвеличнішою із Книг.

Тридцять один рік тому патріарх Йосиф Сліпий написав листа отцю Рафаїлові Турконяку – на той час магістру богослов’я, пароху української греко-католицької церкви у Креффельд-Траар (Німеччина) і доручив йому зробити український переклад із старослов’янського біблійного тексту для ужитку у богослужбах. Отець Рафаїл прийняв це доручення із належним послухом, однак тоді ще не в повному обсязі усвідомлював, наскільки велика і тривала праця чекає на нього. Вивчаючи це питання, отець Рафаїл дійшов висновку про доцільність перекладу найстарішої у слов’янському світі Острозької Біблії, виданої 1581 року.

Тридцять один рік, триста сімдесят два місяці, 1 488 тижнів, 10 416 днів і ночей отець Рафаїл Турконяк жив цією працею, цією Книгою, часом швидко, а часом повільно просувався по дорогах, доріжках і ледь помітних стежках наукового пошуку, сумнівався, подумки сперечався із собою і знову утверджувався у думці, що йде правильним шляхом. Аж поки у 2006 році у Львові побачив світ повний переклад критичного видання Острозької Біблії під редакцією о. др. архимандрита Рафаїла Турконяка.

Розповідає архімандрит Рафаїл ТУРКОНЯК:

– Коли я дійшов до порівняння текстів Нового Завіту із критичними т.зв. науковими виданнями, то виявилося, що автори Острозької Біблії перекладали тексти дуже точно і не переспівували їх. Старого Завіту на той час не було в такому форматі, як зараз, тому декілька років я відшукував існуючі тексти. Придатним для цього є критичне видання грецького тексту у Гетінгені, яке, однак, теж є неповним, тому у роботі використовувалося ще видання Ральфса – єдине повне грецьке видання Старого Завіту.

– Цього разу Острозька Біблія видана українською мовою. Що було рушійним мотивом для появи цього видання?

– Це видання з’явилося на прохання багатьох наших читачів. Багато з них казали, що охоче купили б Острозьку Біблію, якби вона була видана українською мовою. У цьому тексті повністю збережено усі гравюри, усі закінчення, великі літери і т.ін. Це – повне відображення попереднього видання, лише перекладене українською мовою.

– Як Вам працювалося із цим виданням і скільки часу тривала ця праця?

– Це - третє видання Острозької Біблії. Перше видання було бібліотечне у двадцятьох томах. Друге видання - поєднало в одному томі старослов’янський текст з українським його перекладом. І третє видання – тільки український переклад Острозької Біблії. Закономірно, що робота над третім виданням була значно легшою, ніж над попередніми. Основна праця полягала у перекладі тексту Біблії зі старослов’янської українською мовою та відповідною його синхронізацією, щоб читач міг легко знайти будь-який фрагмент в обидвох текстах і порівняти їх. При цьому враховувалися правила сучасної української мови і правопису, в т.ч. і в написанні імен, власних та географічних назв. Наприклад, Александрія у старослов’янському варіанті писалася в українському тексті як Олександрія.

– А який із двох текстів Вам духовно ближчий – старослов’янський чи український?

– Я науковець і тому мені найближчі оригінали – грецький, єврейський, латинський і старослов’янський тексти. Відомо, що найдавніші оригінали біблійних текстів написані грецькою і староєврейською мовами. Прадавні євреї користувалися текстами Святого Письма, написаними грецькою мовою ще за триста років до народження Христа. Це пояснювалося тим, що відтоді, як Олександр Македонський завоював увесь відомий на той час світ, грецька мова стала у ті часи найпоширенішою в утвореній ним імперії, на зразок англійської мови у сучасному світі. Загалом же для євреїв тексти Святого Письма були писані трьома мовами - староєврейською, арамейською і грецькою. Такий стан справ тривав до третього століття по Христі, коли латинська церква перейшла на латинську мову. Оскільки у римо-католицькій і у нашій церквах від початку у літургіях вживалися лише грецькі тексти, тому для нас кращими є переклади з текстів, написаних грецькою мовою. Донедавна ми мали біблійні тексти, перекладені тільки з єврейської Огієнком, Хоменком і Кулішем. Так було тому, що тривалий час вважалося, ніби грецький текст Біблії є недосконалим і неточним. Однак, у 40-х роках минулого століття пастух, що пас кіз у пустелі юдейській, випадково знайшов сховище старих рукописів, серед яких були старовинні біблійні тексти. Найновіші порівняльні дослідження показали, що грецький текст Біблії є самостійним автентичним і нічим не гіршим від єврейського. Його можна назвати самостійною редакцією Святого Письма. Якщо ж говорити про Острозьку Біблію, то вона не є перекладом якогось одного грецького тексту, це – переклад кількох грецьких текстів, зведений до одного варіанту Святого Письма, яке було назване Острозькою Біблією.

– Який тираж видання Острозької Біблії українською мовою?

– Так само, як і попереднє, це видання Острозької Біблії вийшло у світ тиражем в одну тисячу примірників. На додачу до усіх передбачених біблійних текстів у цьому виданні є те, що робить його унікальним. Наприкінці видання є щоденник-розклад вивчення Біблії на увесь рік, на кожен тиждень і на щодень, тут вміщено наукову розвідку «Острозька Біблія – Скритий скарб української науки XVI ст.», моє «Слово до читача» із подякою усім, хто благословив і надихнув мене на цю багаторічну працю, допомагав мені і сприяв появі нових видань Острозької Біблії. До цього видання включено також кілька аркушів, які протягом років і десятиліть належить заповнити читачам Біблії, котрі володітимуть нею. Ці аркуші мають назви – «Літопис родини», «Засновники родини», «Батьки - засновники родини», «Діти», «Пам’ять про тих, хто від нас відійшов», «Важливі родинні дати». Передбачаємо, що Біблія стане родинною святинею і передаватиметься від батьків до дітей, онуків та правнуків. Далі - коротка біографічна довідка про князя Василя Костянтина Острозького, на кошти якого і за сприяння якого було підготовлене і вийшло у світ перше видання Острозької Біблії у 1581 році. І на завершення – мій короткий життєпис із переліком основних дат життя та монашого послуху.

Якщо потреба у Біблії зростатиме, може бути здійснене повторне видання, але кожне наступне видання буде унікальним і чимось відрізнятиметься від попередніх.

– Отче Рафаїле, Ви – щасливий чоловік. Вам вдалося виконати велетенську працю і ось ця солідна поважна книга, яка лежить на столі, – є матеріальним результатом Вашої понад тридцятирічної роботи. Скажіть, що Ви відчуваєте тепер, коли основну частину роботи зроблено?

– Задоволення від того, що я виконав доручення тодішнього голови нашої церкви – патріарха Йосифа Сліпого. Таким дорученням не можна знехтувати. Виконуючи цю роботу, я пройшов складний науковий шлях пошуків, аналізу, співставлень. Був період, коли виникали сумніви, чи варто перекладати саме Острозьку Біблію, може варто узяти грецькі біблійні тексти і перекласти їх як першоджерела. Але у процесі цих пошуків я остаточно утвердився в думці, що Острозька Біблія має високу духовну, історичну і художню цінність. Її можна сміливо назвати великим досягненням українських вчених, які у шістнадцятому столітті підготували до видання текст Острозької Біблії. Понад три століття ця Біблія мала величезний духовний вплив на увесь тодішній слов’янський світ, це – без перебільшення – наш духовний скарб. За духовним впливом ця Біблія може порівнюватися лише з одним виданням у світі – із латинською Біблією «Сикстою Клементиною», виданою у 1592-1594 роках. Але, видаючи Острозьку Біблію у 1581 році, ми випередили латинський світ на 11 років. Це свідчить про величезний духовний потенціал, який віками жив у нашому народі.

– Кому завдячуєте тим, що Ваша робота успішно завершена?

– Насамперед пану Ігорю Осадчому, його дружині пані Ользі Осадчій та пані Дарії Бубняк, які щодня рятували мене від витрат часу на вирішення багатьох практичних, організаційних, технічних та інших питань.

– Під час нашої першої зустрічі Ви, отче Рафаїле, розповідали, що кілька комп’ютерів не витримали напруженого ритму Вашої щоденної роботи.

– Так, за час роботи над Біблією вже пішли «спати» шість комп’ютерів, у яких погоріли монітори, материнські плати, жорсткі диски та інші деталі. Це стається від щоденної багатогодинної праці, бо мій робочий день триває від 5 до 18 години. Але я усвідомлюю, що якби не комп’ютерна техніка, то виконати такий обсяг роботи самотужки за відносно короткий час було б практично неможливо.

– Чи має Ваша видавнича справа свою інтернет-сторінку?

– Так. Адреса нашої сторінки в інтернеті www.knyhastara.com. На нашій сторінці розміщено старослов’янський текст Острозької Біблії, який видавався двадцятьма томами, його можна вільно одержати для власного користування, а також там є повний український переклад Старого і Нового Завітів із грецького тексту.

– Хто найчастіше є Вашими замовниками? Хто сьогодні купує це унікальне видання Острозької Біблії?

– Найрізноманітніші люди. Від простих звичайних людей до найвищих посадовців різних установ та політиків. Крім того, нашими постійними замовниками є спеціалізовані державні установи – бібліотеки, які одразу ж ставлять наше видання у відділ рідкісної книги. До нас зверталися Київський національний університет, Університет “Львівська політехніка”, Український національний музей, Києво-Могилянська академія, Книжкова палата України.

Щодо людей, то вони по-різному бачать роль цієї Книги у своєму житті. Хтось купує для себе. Хтось бере на подарунок.

– Отче Рафаїле, завершується великий і складний етап у Вашому житті. Завершується він гідно, достойно і у зв’язку з цим просте питання: чи не означає це, що незабаром у Вас з’явиться більше вільного часу?

– Мабуть, що ні (посміхається). Я бачу необхідність у подальшому вдосконаленні цих видань. Наприклад, якщо Гетінген видасть ще наукові видання грецьких текстів, яких на сьогодні бракує, то я зміг би допрацювати своє видання і до 450-ліття Острозької Біблії підготувати ще одне видання із поправками, відповідно до нового Гетінгенського видання. Але на все воля Божа.

Крім того, зараз я готую до друку порівняльне наукове видання текстів Біблій Острозької та Катеринівської. Маю намір друкувати їх разом із паралельним перекладом, щоб показати зацікавленому читачеві як, на догоду владі і політичним реаліям того часу, текст Катеринівської Біблії зазнавав змін у процесі видання, хоча основою для її видання був текст Острозької Біблії.

– Мені відомо, що Ви мали пропозиції видати Острозьку Біблію на Заході при Гарвардському університеті.

– Дуже реальна пропозиція була від одного з професорів української кафедри Гарвардського університету, але, зваживши усі обставини, я вирішив діяти в інтересах Української держави – видавати Біблію в Україні і таким чином забезпечити їй повне українське походження. Бо якби це видання вийшло у Гарварді, воно було б власністю університету і держава Україна не мала б на нього прав.

Протягом двох попередніх років дві тисячі поважних за духовним впливом Книг із двох видань Острозької Біблії вийшли у світ і розпочали своє самостійне життя. Дві тисячі книг, як дві тисячі мудрих посланців, воїнів світла істини Божої, стали на сторожі родин, церковних громад, трудових колективів установ, читачів бібліотек, дбаючи про духовні основи народу.

Зроблено ще одну дуже важливу справу, результати якої неможливо оцінити звичними мірками – грошима, відсотками, еквівалентами ваги, довжини, об’єму. Ці результати матимуть вплив на наші душі, де народжуються усі наші думки, наміри і вчинки.

Пошли, Господи, Великих перемог цьому святому «війську»!

Розмову записав Ігор ПАРАЩАК

На фото: отець Рафаїл Турконяк біля нового видання «Острозької Біблії»

Фото автора